

como gustaba recordar Heidegger, siempre en camino. Quizás halla llegado el momento de completar este enorme esfuerzo de reconstrucción con una comprensión sistemática del quehacer filosó-

fico de estos años a partir de la cosa misma tratada.

Jesús Adrián Escudero

Universidad Autónoma de Barcelona

RIBAS, Albert

Biografía del vacío. Su historia filosófica y científica desde la Antigüedad a la Edad Moderna

Barcelona: Destino (Ensayos), 1997, 491 p.

Malgrat que l'autor justifica la utilització del concepte «biografia» al títol d'aquesta obra per referència a una metàfora de l'escriptor Jorge Luis Borges, el fet que el seu protagonista, el buit, tingui una espècie de «vida pròpia» no sembla del tot convincent. La reconstrucció històrica del concepte de buit es podria emmarcar en una tradició d'història de les idees o, en alguns casos, en una història del pensament científic analitzada des de la filosofia, però, en qualsevol cas, no és una tasca gaire senzilla.

El llibre potser guanyaria en interès amb una introducció més detallada, on es fes èmfasi en la seva novetat, amb una discussió metodològica que justificqués més clarament les raons que han portat l'autor a escollir aquest tema de recerca i la seva manera d'abordar-lo. Potser la referència a algunes obres de caire més historiogràfic, de l'estil de Paolo Rossi, *Las arañas y las hormigas. Una apología de la historia de la ciencia* (1990), 1a edició italiana 1986), proporcionarien un bon marc de discussió.

Aquí potser rau una de les debilitats, i al mateix temps virtuts de *Biografía del vacío*. Ribas ha fet una història del concepte de buit des de l'antiguitat fins a l'edat moderna (aquesta darrera categoria d'una certa ambigüitat en funció de diverses escoles historiogràfiques), amb un sòlid fonament en una bibliografia exhaustiva que abraça importants obres recents d'a-

bast internacional, però, per altra banda, no ha defugit l'anomenada «història túnel», ni una certa temptació d'escollir només alguns elements molt concrets del passat per fonamentar la lògica de la narració en funció d'una idea, com la del buit, des de la cultura científica del present.

No es tracta, però, d'un llibre teleològic. Després de la recuperació dels anomenats «antecedents premoderns» al primer capítol (atomisme antic, Plató, Aristòtil, estoics, mecànics d'Alexandria, horror medieval al buit, per arribar fins a Copèrnic a Bruno), el buit a l'època de l'anomenada «revolució científica» és presentat con un problema de controvèrsia entre vacuistes i antivacuistes, en un intent de reconstrucció de la diversitat d'opinions sobre el tema al llarg dels segles XVI i XVII, amb un posterior desenvolupament al segle XVIII (capítol III) on les disputes sobre el buit o el ple arriben a la famosa polèmica Leibniz-Clarke, marcada evidentment per l'impacte de Newton i el seu univers, i condicionades per influències religioses i culturals (amb un èmfasi especial per part de l'autor en les orientals). A les conclusions es concreta bona part de la tensió *plenum-vacuum* explorada anteriorment amb més detall en els diversos períodes, tot insinuant la continuïtat del problema, fins i tot al segle XIX.

No hi ha dubte que la idea de buit és una finestra útil per reflexionar sobre la filosofia de la naturalesa des de l'antiguitat

clàssica. Darrere de l'acceptació o del refús del buit intersticial, continuu o extracòsmic, hi ha posicions fonamentals sobre com i de què està fet el món, o problemes com què és el moviment o l'atomisme. La «bandera» antiaristotèlica del buit és un argument que reforça l'explicació històrica de l'anomenada «revolució científica dels segles XVI i XVII», però, en el fons es podria escriure una història d'aquesta revolució científica sense parlar gaire del buit (només el necessari per introduir la cosmologia antiga, l'atomisme, el cartesianisme o la filosofia natural experimental), amb unes conclusions que no diferirien gaire dels consensos historiogràfics actuals (no exempts, però, de debat) sobre la filosofia natural dels segles XVI i XVII.

Probablement, al capítol III, les connexions amb la cultura xinesa i la complementarietat oriental entre la vacuïtat i la plenitud, així com la influència de la crisi del quietisme i de la tradició mística, amb la crisi consegüent del buit interior i de la connexió entre divinitat i espai, sobretot a partir de Newton, són alguns dels arguments més originals de l'obra. Aquestes són algunes de les possibles influències de la religió en la filosofia natural a l'Europa moderna (del segle XVI al XVIII), encara que en el marc general de les relacions entre la ciència i la religió, que és més ampli i complex del que planteja Ribas, altres factors han estat identificats en estudis importants no citats per Ribas, sovint en la línia de la famosa i revisada tesi que Robert Merton inicià l'any 1938 sobre la influència del puritanisme en la filosofia experimental de l'Anglaterra del segle XVII. Aquí sembla difícil negligir l'obra de John H. Brooke, *Science and Religion. Some Historical Perspectives* (1991), per discutir qualsevol relació entre la ciència i la religió. O en un context més

pròxim a Robert Boyle, un dels grans protagonistes dels experiments pneumàtics i les bombes de buit en l'ambient intel·lectual de l'Anglaterra del segle XVII, hi ha alguns treballs que mereixerien ser citats, com, per exemple, els clàssics de Robert Kargon, *Atomism in England from Harriot to Newton* (1966), i de Charles Webster, *The Great Instauration: Science, Medicine and Reform 1626-1660* (1975).

Si Ribas ha pretès estendre l'edat moderna fins al segle XIX, el problema de l'èter per a les teories i els experiments sobre electricitat i magnetisme, i la continuïtat del problema del buit fins al nostre segle, potser mereixeria un desenvolupament més exhaustiu. El punt d'inflexió newtonià en la relació entre el buit i la divinitat no tanca el problema de com es pot explicar la transmissió dels fluids imponderables del XVIII, que en la societat científicoindustrial del segle XIX esdevenen calor, llum, càrrega elèctrica o camp magnètic. Aquí es fa palès el problema d'una història de les idees que «viatgen» a llarg dels segles i la dificultat d'integrar en una narració històrica rigorosa el buit atomista dels presocràtics i l'èter de Marconi o d'Einstein.

En qualsevol cas, l'esforç de reconstrucció històrica d'una idea, el buit, mereix ser elogiat. La narració està feta amb rigor literari i documental, les fonts primàries són abundants i riques, i les secundàries, malgrat els suggeriments anteriors, demostren l'exhaustivitat de la recerca. El llibre pot ser qualificat de massa ambiciós, però, sens dubte, el lector, tot resseguint els problemes del buit al llarg del temps, aprendrà molta filosofia natural, i segurament reconsiderarà algunes de les idees tòpiques de les relacions entre ciència, filosofia i religió.

Agustí Nieto i Galan